

911/11

EMLÉKKÖNYV

SZENT ISTVÁN KIRÁLY

HALÁLÁNAK KILENC SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA FELKÉRÉSÉRE

SZERKESZTETTE

SERÉDI JUSZTINIÁN

BIBOROS HERCEGPRIMÁS

A M. TUD. AKADÉMIA IG. ÉS TISZTELETI TAGJA

ELSŐ KÖTET

Tövt.

E 50

BUDAPEST, 1938

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

MAGYARORSZÁG KERESZTÉNYSÉGE
A HONFOGLALÁS KORÁBAN.

Írta: VÁCZY PÉTER.

MIDÓN a besenyők elől menekülő magyarság a Duna—Tisza mentén új hazát keresett magának, az avar birodalom már romokban hevert, és örökségén több kisebb-nagyobb hatalom osztozott. A döntő csapást Nagy Károly mérte e pusztai népre (795—96); ám a frankok csak a hajdani római Pannóniát tudták maguknak biztosítani, míg a többi területen részben a morvák, részben a bolgárok vetették meg lábukat. Dél felől előtörve, a bolgárok már a IX. század első felében megérkeznek Pannónia szomszédságába.¹ 824—26-ban követelésekkel állnak elő a császári udvarban, pár év múlva pedig (827) a Dráván felnyomulnak, az erre lakó szlávok frank urait elűzik s helyükre bolgár főnököket (rectores) helyeznek. Hatalmukat azonban Pannoniában nem tudják megszilárdítani, és csupán csak Sirmium — a szláv Srém vagy Strém — marad kezükön.² Észak felé birodalmuk határa valahol a nógrádi hegyek és a Mátra mentén vonulhatott, mivel bajor szövetségben nem egyszer dúlták végig a morva

¹ Omortag bolgár kán uralkodása elején két kőt a görögökkel (814) és minden erejével nyugat és észak felé fordul. 814—24 közt küzdeni látjuk a kánt a Timok-folyó mentén lakó timocsánokkal, valamint a Szörényi-hegyekben tanyázó abodritokkal az aldunai átjáró birtokáért. 824-ben jelennek meg először követői a frank császár előtt (rei novitate non inmerito permotus). Ebből tehát az következik, hogy a bolgárok előzőleg még nem érték el a frank birodalom határát, vagyis a Duna-vonalat a Szávánál és a Drávánál. Épp ezért egészen valószínűtlen *Dvornik* feltevése, hogy t. i. a Duna—Tisza köze már Krum kán (802—14) idején bolgár fennhatóság alá került [Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle 1926. 34—35. 49, továbbá: Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance 1933. 220.]. *Annales regni Franc.* a. 818, 824

[MG. SS. I. 205., 212—213.]. — *Klebel*, Eine neu aufgefundene Salzburger Geschichtsquelle [Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 1921. LXI.] 36, a. 824. V. ö. *Slatarski*, Geschichte der Bulgaren, 1918. 30 s a köv. l. — *Deér József*, A magyar törzsszövetség és patrimoniális királyság külpolitikája, 1928. 10.

² *Ann. regni Franc.* a. 826 (id. h. 214), 827 és 829 (216., 360): «expulsio eorum ducibus, Bulgaricos super eos rectores constituerunt». Ld. a részletekre *E. Dümmier*, Geschichte des ostfränkischen Reiches I. (2. kiad.) 1887. 36—38. — *F. Dvornik*, Les Slaves 51. — *Deér*, id. m. 10—12. — *Const. Jireček*, Geschichte der Serben, I. 1911. 194. — *F. v. Šišić*, Geschichte der Kroaten, I. 1917. 66—69. Az idézett munkák szerint Sirmium a hozzátartozó részekkel a bolgárok kezén maradt.

fejedelem országát. Erről a «nagy morva birodalomról» azonban tudjuk, hogy a quádok régi hazájában, a Morva és a Garam völgye által bezárt területen feküdt, ennél fogva keleten egy darabkán a bolgár kán legészakibb tartományaival kellett érintkeznie.¹ A tiszai részeken már Omortag kán egyik főembere, Onegavon tarkhán véres csatákat vívott, és így valószínű, hogy az erre lakó népek is bolgár fennhatóság alá jutottak.² De Erdély értékes sóbányáit is a bolgárok birtokában találjuk. Amidőn ugyanis Arnulf 892-ben ismét megmérkőzni készült a morva hatalommal, a bolgár kántól csupán annyit kért, hogy Morvaország felé a szokásos sószállítványokat tartsa vissza. Ebben az időben azonban Erdély látta el sóval a környező népeket.³ Anonymusunk tehát meglepően helyes képet ad a honfoglaláskori Magyarország politikai viszonyairól, amikor a Dunától keletre bolgár vagy bolgár fennhatóság alatt álló fejedelmeket léptet fel, a régi Pannóniát a rómaiaknak, azaz a frankoknak adja és a morvák hatalma alá — kora viszonyainak megfelelően csehekről ír — csak a Garamtól nyugatra eső területeket veti.⁴

A többfelé osztott politikai hatalom világosan mutatja, hogy ez a politikai rend már csak egy hatalmas, mindent átfogó birodalom romjain épült fel. Az avar kagán Duna-Tisza közén fekvő szállásáról hatalma alatt tudta tartani — akárcsak a magyarság — az egész Duna-medencét határos területeivel együtt. Az egység és összefogás korát azonban a felaprózódás és széthúzás ideje követte. Ugyanis mindjárt jelentkeztek azok a külső erők, amelyek a medence földrajzi helyzetéből következőleg történetére régtől fogva befolyást gyakoroltak. A hegyláncok a medencét észak és kelet felől úgy elzárják a külvilágtól, hogy erről az oldalról kulturális áramok sohasem érték. Ezzel szemben nagy folyói nyugaton és délen kapukat nyitnak, amelyek szabad érvényesülést biztosítanak idegen politikai törekvéseknek és kulturális hatásoknak. Nem lehet pusztán véletlen, hogy az antik kultúra kétfelől, nyugatról Aquileián keresztül és délről az Olt és Morava völgyén át tört be a Duna—Tisza menti medencébe (Pannónia és Dácia

¹ Ann. Fuld. a. 863., 884. [MG. SS. I. 374., 399—401.] A morvák birodalmának kiterjedését kelet felé Cosmas, c. 14. a Garamig számítja [inde versus Ungariam usque ad fluvium Gran]. Hogy a morva birodalom Szvatopluk korában ennél is tovább terjedt, arra nézve Konstantinos De administrando imperio cc. XIII., XL., XLII., XXXVIII. szokták idézni. De miként azt *Dvorník* Les Légendes 236—241. helyesen kimutatta, Konstantinos a Duna egész balparti részét Moraviának nevezi, tehát a tiszántúli részeket is. Ebből azonban csak az következik, hogy a szlávokat erre felé is, akárcsak a Dunától délre (C. *Jireček* Geschichte der Serben, I. 1911. 123. v. ö. Morava folyó!) morváknak hívták, kiket azután Konstantinos önkényesen Szvatopluk Moráviájához csatolt. V. ö. Anonymusnál a biharmegyei Mén-Marót fejedelemiségét. Erre V. ö. még

Melich János alapvető megállapításait a Szerémség, a Duna-Tisza köz, a Tiszántúl és Erdély bolgár-török, illetve bolgár-szláv lakóiról. A honfoglaláskori Magyarország [A magyar nyelv-tudomány kézikönyve I. 6.] 1925—29. 15—18, 60, 69—70, 224—29.

² *W. Tomaschek*, Chano-bulgarische Inschrift Onegavon (Arch. — Epig. Mittheilungen aus Oesterr.-Ungarn XVII. 1894.) 200. — *Kalinka*, Antike Denkmäler in Bulgarien, 1906. 87. sz.

³ Ann. Fuld. a. 892: «ne coemptio salis inde Maravanis daretur» ([MG. SS. I. 408.]).

⁴ *Gesta Hungarorum* cc. 9., 11., 12., 14., 33., 35., 46., 48. [Scriptores rerum Hungaricarum I.], főleg c. 35: «terram, que iacet inter Wag et Gron a Danubio usque ad fluvium Moroua», a cseh herceg birtokában (id. h. 77), akárcsak Cosmas szerint.